

НА ПУТУ ИЗДАЈЕ

Прочуло се у који ће дан немачка војска напустити Пожегу. Сваки мушкарац који је могао пушку носити извукао ју је из скровишта и пошао да Немце „испрати“. Чак и они који никад нису пушку ни на зеца испалили. Оружја је у народу било доста. У мом селу никакве организације није било. Људи су ишли својевољно, као што одлазе у поље на орање.

Дан је био сунчан. Колона немачких војника непрестано је текла џадам са запада на исток. Пратили су их немачки авиони.

Немци се нису много обазирали на нашу пуцњаву, јер од ње нису имали много штете. Нису ни силазили с пута. Само повремено би се заустављали и осули по нама из митраљеза. Ми смо на њих пуцали са брда из приличне удаљености. Код нас није било жртава, а иза Немаца је остао понеки коњ без опреме. Пало је и неколико њихових војника, али су их они одмах стрпали у кола. Пуцало се и на немачке авионе. Из пушака, наравно, јер другог оружја нисмо имали.

Кад се дан приближио крају и реп немачке колоне минуо мимо Јелен-До, запали се и земља и небо. У Овчарско-кабларској клисури партизани су Немце сачекали и борба је почела, Штектали су митраљези, праштале бомбе, одјекивале пушке. Авиони су из ваздуха митраљирали и бацали бомбе.

Кад се нас десетак Глумчана пребацило преко једног мостића у Дљин, авиони су почели и нас да туку. Успели смо да се пребацивањем попнемо на један ћувик, а тада смо били принуђени да се залепимо за земљу као да смо заковани. Ни главу нисмо могли да подигнемо јер су нас авиони сваки час надлетали и пуцали на нас у бришућем лету. Бацили су четири бомбе, али за чудо нити ко погину нити би рањен.

Сунце је зашло, авиони се удаљили. Кад сам се подигао, био сам једини на том ћувикау. Сви су отишли. Чудило ме зашто авиони на шаку људи троше толику муницију. Пошао сам педесетак метара напред, прошао кроз малу шумицу и запањео се од изненађења: реп немачке колоне замицао је за окуку. Да су нас авиони пустили да дођемо доведе, сумњам да би који наш метак промашио. . .

Пошао сам у правцу Пожеге. Неки од мојих другова су се вратили да ме траже. У Јелен-Долу су се људи чудили како остасмо живи.

У Пожеги сам тада први пут видео четнике са огромним брадама, шубарама, реденицима и бомбама око појаса. Сазнао сам да су се немачки официри, кад су одлазили, поздравили с четницима и предали им власт. Пекле су се јаловице и прасад, јер је требало „прославити победу“.

Кренуо сам кући у Глумач. Четнички стражар ми није дао да изађем из Пожеге. Хтео сам да прођем кроз Расадник па преко Лисишта. Тамо није била постављена четничка стража. Наишао сам на Лазара Обреновића, с којим сам се спријатељио једне године у Приличком кисељаку. Испратио ме је до на врх Лисишта. Причао је да је и он учествовао у борби у Овчарско-кабларској клисури, да су партизани опколили Пожегу и да ће ноћас из Пожеге истерати четнике. Тако је и било.

Не сећам се колико времена су партизани држали Пожегу. Четници су се спремали да је нападну. Пошто нису били сигурни у своју снагу, мобилисали су многе сељаке. Многи су били без оружја, али је њима био потребан што већи број да партизанима „утерају страх у кости“. Напали су неорганизовано, уз заглашну вику. Вило је пуцњаве с обе стране. Нисам чуо да је неко рањен или погинуо. Четници су продрли у Пожегу и заробили неколико партизана. Међу њима су били из Глумча Милован Николић и Милан Тешић. Дотерани су заробљени партизани из још неких села. У глумачкој општини им је судио четнички преки суд. Многи би били стрељани да се томе није успротивио тадашњи председник општине Милош Николић, кога су касније четници убили из заседе. Тако су ископане раке остале празне. Заробљенике нису мимоишле батине, свакоме је ударено по 25. Само је Милован Николић прошао без батина.

Прошло је после тога извесно време па је разглашено да ће се у Пожеги вршити упис у четнике и у партизана. Нека се определи слободно ко куд хоће, само нико не би смео да остане по страни.

Један мој сусед пита ме куда ћу ја. Знао сам да ме „купује“ јер је знао за моје песме са социјалном садржином, за мој рад у Удружењу сељака-књижевника и за моје дружење са неким комунистима и напредно оријентисаним људима из Пожеге. Рекао сам да нећу нигде јер сам болестан, а ако баш будем морао, пре ћу отићи у партизана него у четнике.

— И ја одох да се упишем у партизана — казао је, а отишао је у четнике.

Људи који су добровољно отишли у четнике настојали су да доведу у њихове редове и оне који су остали неопредељени. Посебно је био суров притисак на оне који су се у предратном пери-

оду истакли на неки начин као присталице или симпатизери напредних друштвених струјања.

Ни ја нисам остављен на миру, иако је цела околина знала за моју тешку болест. Стигло је више позива о које сам се оглушио, а кад је стигла претња да се надам „ноћним гостима“, ујак, у чијој сам кући живео као усињеник, рекао ми је: „Иди, боље је него да изгубиш главу! Ваљда ће те пустити...”

Око седам дана провео сам у касарни у Пожеги. Дали су ми војничку пушку и неколико метака. Спавали смо на поду, на слами, без простирача и покривача. Храна је кувана у војничким казанима и била посна и бљугава пошто није имало соли. На капијама касарнског круга држали смо стражу. Понеки пут би нас постројили, разврстане у чете и водове, и „зенцирали“ по касарнском кругу.

Повремено су слате патроле у околна села. Доводиле су неке наоружане људе, које су пуштали да иду пошто им узму оружје. Касније сам дознао да су то партизани из других крајева Србије који су слати у слободно Ужице ради тог оружја,

Једне ноћи пробудили су ме гласови у соби у којој је спавала чета. Из разговора мојих суседа у селу, који су добровољно отишли у четнике, сазнадох да су те ноћи „похватили на легалу“ и дотерали у затвор комунисте Милана и Лазара Тешића, из Глумча. Затвор је био мала зграда од два-три собичка. Пред улазним вратима је стајао стражар. Ту је било још десетак затвореника из других села, међу њима највише Годовичана. Затвореници су могли несметано да иду из собе у собу, јер оне нису заклапане. У ту зградицу је, вероватно, идуће ноћи био затворен и Милан Благојевић, кога су четници скинули с воза на пожешкој железничкој станици. Милан Тешић је разговарао с њим и причао ми је да је Благојевић био црномањаст човек, омањег раста. Каже да је корачао по соби и говорио: „Чим сване, морају ме пустити!...”

Нису га пустили, већ су га идуће ноћи извели из затвора. Куда? Кружиле су противречне вести. Једни су причали да је пуштен, други да је стрељан. Тек после ослрбођења пронађен му је гроб у Крчину.

Једног дана изведоше нас на пожешку пијацу и постројише. Ту нам је Манојле Кораћ одржао говор и рекао да су четници склопили споразум с партизанима и да се четници више неће тући с партизанима. „Ми хоћемо само да прођемо кроз Ужице да партизани виде колика је наша сила.. — рекао је у том говору Кораћ.

Овако постројене вратили су нас у касарну, свакоме дали по хлеб и парче сланине и кад је сунце почело да залази, наредили нам да пођемо у правцу Горобиља, Командири су јахали коње, а ми омо кламарали пешке. Ја сам се налазио у чети Славка Илића. Он је био гардијски официр, нешто млађи од мене по годинама, али смо заједно учили школу. Рекао сам му да је не могу да идем.

— Можеш, можеш! — казао је.

Почео сам да изостајем, прво мало, па све више.

Командир вода је дозвоао Славка и рекао му да ја стварно не могу да идем. Он ме је одмерио погледом и рекао да се вратим натраг, у касарну.

У опустелој касарни затекао сам пет-шест људи.

Сутрадан, у само свитање, први је на коњу дојурио један четнички официр, разбарушен као орлушина. Сабљом и виком покушавао је да построји људе који су пристизали, једни с оружјем, други без њега, али многи се и нису вратили у касарну, већ су отишли својим кућама. Тада сам чуо за борбу четника и партизана и за четнички пораз на Трешњици.

Изашао сам из касарне непримећен, јер на капији нико те ноћи није стражарио. Отишао сам кући.

Партизани су заузели Пожегу...

Момчило ТЕШИЋ